

2. Žemesnėse klasėse išmokau rašyti šiuos žodžius su dvibalsiu [eu]: ...
3. Dažniausiai vartoju šiuos tarptautinius žodžius: ...
4. Galiu abėcėlės tvarka surašyti dešimt tarptautinių žodžių, kurių reikšmė man aiški: ...
5. Abejoju dėl šių tarptautinių žodžių reikšmės: ...
6. Jei nesuprantu tarptautinio žodžio, darau taip: ...
7. Jei abejoju dėl [j] tarimo, galiu pažiūrėti į ...

II. Sudarykite tarptautinių žodžių diktantą, kuriame būtų šių taisyklių pavyzdžių.

Priebalsis [j] ir tariamas, ir rašomas:

senesniuose skoliniuose, dažniausiai prieš ilgai tariamą [o]: ... (penki žodžiai);
 prieš lietuvišką galūnę: ... (penki žodžiai);
 prieš lietuvišką priesagą: ... (penki žodžiai);
 tarp priebalsės ir balsės: ... (penki žodžiai).

Priebalsis [j] nerašomas, bet tariamas žodžiuose

... (penki žodžiai).

Vienas tinkamas žodis – 1 taškas (iš viso 25 taškai).
 Suskaičiuokite savo taškus: ...
 Palyginkite, kiek taškų surinko klasės draugai.
 Geriausiai sekėsi rasti žodžių, kuriuose [j] ...
 Sunkiau buvo parinkti šių [j] rašybos pavyzdžių: ...
 Sudaryti diktantą buvo ... (lengva ar sunku).
 Draugams ši užduotis buvo ... (lengva ar sunki).

IV skyrius

Žodžių sandara ir rašyba

§ 19. Paprastieji žodžiai ir dariniai

§ 20. Žodžių darybos būdai

§ 21. Vediniai

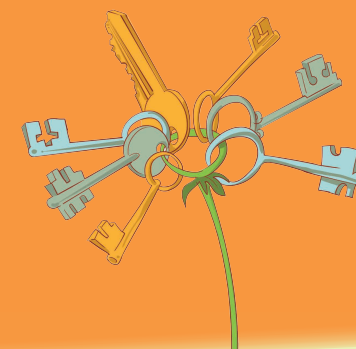
§ 22. Dūriniai

§ 23. Darybinė žodžio reikšmė

§ 24. Giminiški žodžiai. Žodžių lizdas

§ 25. Ko išmokome?

Įsivertinimas

ŠIAME SKYRIUJE IŠ PRADŽIŲ PAKARTOSIME, KO PENKTOJE KLASĖJE MOKĖMĖS APIE ŽODŽIŲ SANDARĄ IR NAUJŲ ŽODŽIŲ DARYBOS BŪDUS. MOKYSIMĖS ATSKIRTI PAPRASTUOSIUS ŽODŽIUS IR DARINIUS, KURTI NAUJUS ŽODŽIUS. GILINSIMĖS Į ŽODŽIŲ DARYBOS REIKŠMĘ, SUDARINĖSIME ŽODŽIŲ LIZDUS. UGDYSIME

GEBĖJIMĄ BENDRADARBIAUTI, IEŠKOTI INFORMACIJOS ĮVAIRIUOSE ŠALTINIUOSE. TOBULINSIME RAŠYBOS ĮGŪDŽIUS.

Gimtąją kalbą mylėti – vadinasi, pirmiausia žiūrėti, kad ji skleistųsi visa savo esme: jai būdingu skambėjimu, žodžių sandara ir kaityba, žodžių junginiais ir prasmėmis.

VANDA ZABORSKAITĖ

19. Paprastieji žodžiai ir dariniai

Kaip pasidaryti naujų reikiamų žodžių, šiek tiek mokėmės ir pernai. Šiomet žodžių darybą aptarsime išsamiau. Sužinosime, kas yra darybinė reikšmė. Bus ir kitų įdomių, dar negirdėtų dalykų. Bet pirmiausia atlikite užduotį.

19.1. Jau žinomais būdais pasidarykite kuo daugiau žodžių su šaknimis *saul-*, *ryt-*, *balt-* ir *juost-*.

Visi žodžiai skiriami į paprastuosius ir dārinius.

Paprastieji žodžiai tiesiog pavadina įvairius dalykus, nenurodydami jų ryšio su kitais, pavyzdžiui: *kelti, saulė, ugnis, žmogus, gėlė, rasti, gauti, geras, uoga, namas*. Šie žodžiai nėra iš nieko padaryti.

Žodžių daryba – tai naujų žodžių darymas tam tikrais būdais iš jau esamų žodžių.

Dariniai ne tik ką nors pavadina, bet ir nurodo ryšį su kitu dalyku. Darinio reikšmė paaiškinama remiantis kitu žodžiu. Pavyzdžiui, *artojas* – tas, kuris aria; *uogauti* – rinkti uogas; *valgykla* – vieta, kur valgoma.

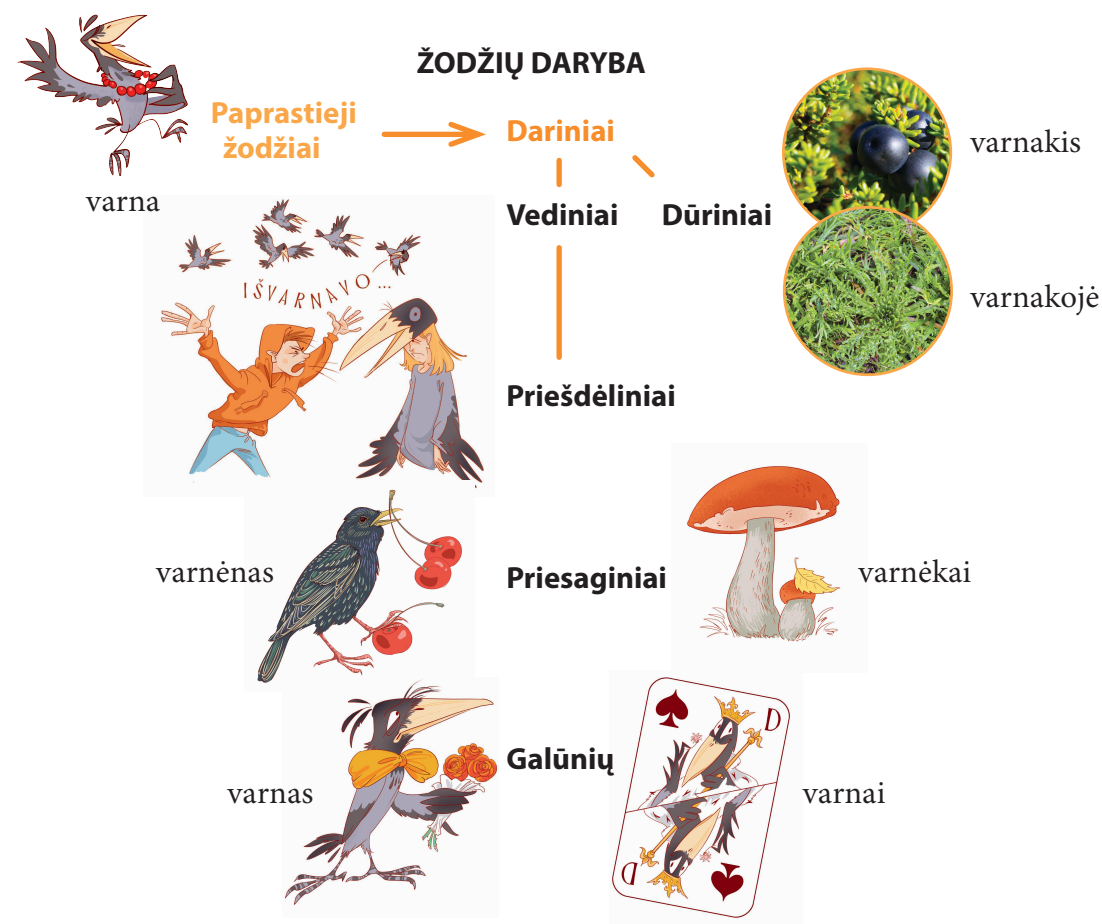
19.2. Pasakykite darinių *mokykla, mokytojas, mokinys* reikšmę.

Žodis, kuriuo remiasi darinys, vadinamas **pamatinė žodžiu**. Norėdami padaryti naują žodį, imame pamatinį žodį *laukas, valgyti, rašyti* ir atskiriame darybos pamatą – šaknį *lauk-*, kamieną *valgy-*, visą žodį *rašyti*. Tada pasirenkame darybos elementus – priešdėlį *pa-*, priesagą *-toj-*, priešdėlį *su-*. Kai sujungiame, išeina *palauk-, valgytoj-, surašyti*. Kur reikia, pridedame galūnę ir gauname darinius *palaukė, valgytojas, surašyti*.

19.3. Į vieną stulpelį surašykite paprastuosius žodžius, į kitą – darinius.

Keleivis, išbego, žiema, akys, gudrus, uogienė, kėdė, skubu, rodyklė, piktokas, šalmas, girinis, prausė, vikruolis, miestas, miestietis, saldesnis, mąstė, perbėgti, miškininkas, ažuolas, draugiškas, apiberti.

Darinių galima pasidaryti ir iš paprastųjų žodžių, ir iš jau esamų darinių, pavyzdžiui, *įrengti – įranga*. *Įrengti* – darinys iš *rengti*, todėl *įranga* yra jau darinio darinys.

♦ Gudrioji Barbė greitai sumetė, kad *varna* – labai patogus pamatinis žodis.
Kai prireiks pagalbos darantis naujų žodžių, kreipkitės į Barbę!

20. Žodžių darybos būdai

Iš ko susideda žodis, mokėmės praėjusiais metais. Pirmiausia prisiminkime, kad elementai, iš kurių susideda žodis, vadinami žodžio dalimis. Tai šaknis, priešdėlis, priesaga, galūnė, kamienas ir keli smulkesni elementai – sangražos dalelytė, jungiamoji balsė ir intarpas.

20.1. Sutartiniais ženklais sužymėkite žodžio dalis.

Kastuvas, pakalnė, neskanus, parvažiuoti, namisėda, apygeris.

Pasikartojimas mums padės mokantis šios pamokos medžiagą, nes kalbėsime apie žodžių darybos būdus. Pagrindiniai lietuviškų žodžių darybos būdai yra keturi. Trim būdais sudaromi vediniai, o ketvirtu – dūriniai.

Priešdėlinė daryba – kai prie pamatinio žodžio pridedamas priešdėlis:

ranka – **apy**rankė,

sukti – **pas**sukti,

ilgas – **pai**lgas.

Penktoje klasėje mokėmės, kad lietuvių kalboje priešdėlių su variantais gana daug:

<i>at-</i> (<i>ata-</i> , <i>ato-</i>),	<i>nebe-</i> ,	<i>prieš-</i> ,
<i>ant-</i> (<i>anta-</i>),	<i>nu-</i> (<i>nuo-</i>),	<i>su-</i> (<i>są-</i> , <i>sam-</i> , <i>san-</i>),
<i>ap-</i> (<i>api-</i> , <i>apy-</i>),	<i>pa-</i> (<i>po-</i>),	<i>te-</i> ,
<i>be-</i> ,	<i>par-</i> ,	<i>tebe-</i> ,
<i>į-</i> (<i>in-</i> , <i>im-</i>),	<i>per-</i> ,	<i>už-</i> (<i>užu-</i> , <i>užuo-</i>).
<i>iš-</i> ,	<i>pra-</i> (<i>pro-</i>),	
<i>ne-</i> ,	<i>pri-</i> (<i>prie-</i>),	

Priešdėliai *be-*, *ne-*, *nebe-*, *te-* ir *tebe-* yra dalelyčių kilmės, visi kiti – prielinksnių kilmės. Žodžiai su priešdėliais daromi tik iš tos pačios kalbos dalies: daiktavardžiai iš daiktavardžių, būdvardžiai iš būdvardžių, veiksmažodžiai iš veiksmažodžių. Skaitvardžių, įvardžių ir prieveiksmių su priešdėliais nedaroma.

20.2. Padarykite naujų žodžių.

Iš daiktavardžių *langas*, *ranka*, *jūra*;

iš būdvardžių *žalias*, *pilnas*, *tamsus*;

iš veiksmažodžių *vežti*, *skaityti*, *grybauti*.

Priesaginė daryba – kai darybos elementas yra priesaga:

namas – namelis,

darbas – darbininkas,

uoga – uogauti.

Jau pernai kalbėjome, kad priesaginė daryba – produktyviausias lietuviškų žodžių darybos būdas. Su priesagomis daromi ne tik daiktavardžiai, būdvardžiai, veiksmažodžiai, bet ir skaitvardžiai (*dvejetas, penkeri*),rieveiksmiai (*aukšty, vakarop*). Kalbos dalių darybos dar mokysimės atskirai, o dabar prisiminkime, ką jau žinome. Priesaga ne tik keičia šaknies reikšmę, bet ir parodo, kuriai kalbos daliai priklauso žodis. Pavyzdžiui, priesagą *-ininkas, -ėjas, -idė, -ykla* turi tik daiktavardžiai (*bitininkas, kirpėjas, arklidė, mokykla*); *-ingas, -ėtas, -uotas* – būdvardžiai (*laimingas, skylėtas, languotas*); *-uoti, -ėti, -yti, -enti* – veiksmažodžiai (*dainuoti, kalbėti, matyti, gyventi*).

20.3. Surenkite varžybas: kas sugalvos daugiau žodžių su priesagomis -tojas, -ėtas, -auti.

Galūninė daryba – kai darybos elemento vaidmenį atlieka galūnė:

stalas – stalius,

pakilti – pakilūs,

briedis – briedė.

Galūnių vedinių darybos reikšmė panaši kaip priesagų vedinių, tik priesagų yra labai daug, o galūnių mažai. Paprastai vyriškosios giminės vediniai daromi su galūnėmis *-as, -is, -ys, -us, -(i)us*, moteriškosios giminės – su galūnėmis *-a, -ė, -is*. Pridedant tas pačias galūnes galima pasidaryti visai skirtingų daiktavardžių ir būdvardžių (*stalius, pakilūs*). Skaitvardis, veiksmažodis irrieveiksmis galūninės darybos neturi.

Priešdelių, priesagų ir galūnių dariniai yra **vediniai**.

20.4. Kokių galūnių vedinių galima susikurti iš žodžių *senas, gražus, puodas, greitas, švarus, pienas, muša, pamoko*?

Dūryba – kiek kitoks darybos būdas. Čia pamatiniai žodžiai yra du, tiksliau – žodžių junginys:

gartraukis (garą traukti),

kelkraštis (kelio kraštas),

rudgalvė (rudos galvos).

Šie žodžiai vadinami dūrinio dėmenimis. Dūryba, kaip ir galūninė daryba, būdinga tik daiktavardžiui ir būdvardžiui.

Iš dviejų žodžių sudaryti dariniai yra sudurtiniai žodžiai, kitaip **dūriniai**.

20.5. Iš kurių žodžių junginių sudaryti dūriniai *daiktavardis, ledynmetis, didvyris, juokdarys, raudonviršis, skeltalūpis, ilgauodegis*?

21. Vediniai

Kaip kalbėjome praėjusią pamoką, vedinių pasidarome iš vieno žodžio su darybos elementais – priešdėliais, priesagomis, galūnėmis.

21.1. Kaip sudaryti šie žodžiai? Sutartiniais ženklais pažymėkite darybos elementus.

Naminuko, šypsena, pamiršau, geltonas, sniegenoms, patvoryje, kalnuotą, potvynis.

Atkreipkite dėmesį: vediniai remiasi vienu pamatiniu žodžiu. Norint nustatyti pamatinį vedinio kamieną ar šaknį, reikia atmesti tuos darybos elementus, kurie yra prisijungę per paskutinį darybos žingsnį. Pavyzdžiui, vedinio *gesinimas* pamatinis kamienas yra *gesin-*, o vedinio *gesinti* pamatinė šaknis – *ges-*.

- 21.2.** Pasiskirstykite į grupes. Kiekviena grupė tegu sugalvoja ir užrašo po dešimt vedinių. Tada apsiukeiskite jais su kita grupe. Nustatykite gautų žodžių pamatinius kamienus. Ar gerai atlikta užduotis, tikrina vedinius sugalvojusi grupė.

22. Dūriniai

Jau žinome, kad dviejų žodžių (šaknų ar kamienų) dariniai vadinami sudurtiniais žodžiais, arba dūriniais. Tai daugiausia daiktavardžiai ir būdvardžiai: *kalnakasys (kalnų kasti)*, *ratlankis (rato lankas)*, *mėlynakis (mėlynų akių)*, *raudonplaukis (raudonų plaukų)*.

Dūrinuose labai svarbu ir galūnė. Mokslininkai sako, kad tai bene svarbiausias dūrinių darybos elementas. Įsidėmėkite, jog dūrinuose antrojo žodžio galūnė pasikeičia:

garo laivas – *garlaivis*, *tinklo raštas* – *tinklaraštis*,
pipirinė mėta – *pipirmėtė*, *pilies vieta* – *piliavietė*.

♦ Ar atpažįstate žodžius? Pamėginkite ir patys tokių nupiešti.

- 22.1.** Iš žodžių junginių sudarykite dūrinius.

Garą traukti – _____, šalia gatvės – _____,
bendras turtas – _____, vienas kiemas – _____,
arbatos žolė – _____, trečia diena – _____.

Dūrinio dėmenų sandūros balsiai ir tariami, ir rašomi: *ilgaau-* *sis*, *žvairaakis*, *trumpaaulis*. Priebalsius veikia asimiliacija, vadinasi, pirmojo kamieno priebalsis tariant arba suskardėja (*šlapdriba*), arba suduslėja (*medkotis*), arba susilieja (*švarraštis*), arba visai išnyksta (*pussimtis*). Jau žinome, kad norėdami taisyklingai parašyti turime pakeisti žodį taip, kad aiškiai girdėtume supanašėjusį priebalsį.

- 22.2.** Paaiškinkite, ką reiškia ir iš ko susideda šie dūriniai.

Paukštgaudys, zuikbaravykis, puodkėlė, sausšala, piktdagis, priešziemis, šėmmargis, tarppirštis, pusseserė, juodaakis.

Daugelio dūrinių dėmenis jungia balsės:

a – *aklavietė*, *i* – *blauzdikaulis*, *u* – *tarpuragė*,
(i)a – *angliakasys*, *y* – *dailyraštis*, *ū* – *galvūgalis*.
ė – *saulėtekis*, *o* – *ledonešis*,

Jungiamosios balsės *e* nėra! Po minkštosios priebalsės prieš jungiamąją balsę rašome minkštumo ženklą: *velniaraistis*, *piliakalnis*, *saldžialiežuvis*.

- 22.3.** Įrašykite reikiamą jungiamąją balsę.

Gandr__lizdis, angl__kasys, žem__lapis, blauzd__kaulis,
dail__raštis, saldž__balsis, led__nešis, med__nešis, galv__ga-
lis, kair__rankis.

Dūriniai, kurių dėmenys nebeaiškūs arba aptrupėję, rašomi pagal tarimą, pavyzdžiui: *neklaužada*, *smaližius*, *kazin*, *kazi*, *dievaži*, *titnagas*.

23. Darybinė žodžio reikšmė

Apie darybos reikšmę užsiminėme 19 paragrafe, kalbėdami apie paprastuosius žodžius ir darinius. Darybinė reikšmė yra sudėtinė, apimanti pamatinio kamieno ir darybos elemento reikšmę.

Pavyzdžiui, *beržynas, eglynas, dilgėlynas* – tai vietos, kuriose yra daug to, kas pasakyta pamatiniu žodžiu; *valgykla, valykla, skalbykla* – patalpos, kuriose atliekamas pamatiniu žodžiu reiškiamas veiksmas; *gėlėtas, smėlėtas, žvaigždėtas* – toks, kurio paviršiuje daug pamatiniu žodžiu pasakytų dalykų; *uogauti, grybauti, rūgštyniauti* – rinkti tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu.

23.1. Sugalvokite kuo daugiau žodžių su priesagomis *-elis, -ininkas, -uotas, -inėti*. Nusakykite kiekvienos vedinių grupės darybinę reikšmę.

Kai pamatinis žodis ir darinys priklauso tai pačiai kalbos daliai, darybos elementai, nedaug tepakeičia tai, kas pasakoma pamatiniu žodžiu. Pavyzdžiui, *namas – namelis, bitė – bitutė, eiti – išeiti, laukti – sulaukti, dažnai – dažnokai*.

Tačiau kartais darinys reiškia visai ką kita, negu pamatinis žodis: *stalas – stalius, duoti – parduoti – išduoti*.

23.2. Kad suprastumėte ką tik pasakytą mintį, paaiškinkite pamatinio žodžio ir darinio reikšmę: *stalas – stalius, duoti – parduoti – išduoti, dėti – padėti* (draugui). Žodžių reikšmes galite pasitikrinti žodyne (<http://lkiis.lki.lt/dabartinis>).

♦ Batsiuvs ar kalvis? O gal batkalys?

Darybos reikšmėmis grįsti žaidimai žodžiais, pavyzdžiui, mįslės: „Tupi tupikas (tas, kuris tupi), žiūri žiūrikas (tas, kuris žiūri). Jei kabikas nekabėtų, tai žiūrikas nežiūrėtų. Kas?“ arba „Kur eini, veltena (tas, kuris susivėlęs)? – Kas tau darbo, skutena (tas, kuris nuskustas)? Kas?“ Iš darybos reikšmės reikia atpažinti, kas mįslėje užkoduota, tai yra darybinė reikšmė padeda suprasti leksinę reikšmę.

Kad mokytis būtų įdomiau, galite kitai pamokai pasirinkti panašių mįslių ir surengti jų minimo varžybas.

24. Giminiški žodžiai. Žodžių lizdas

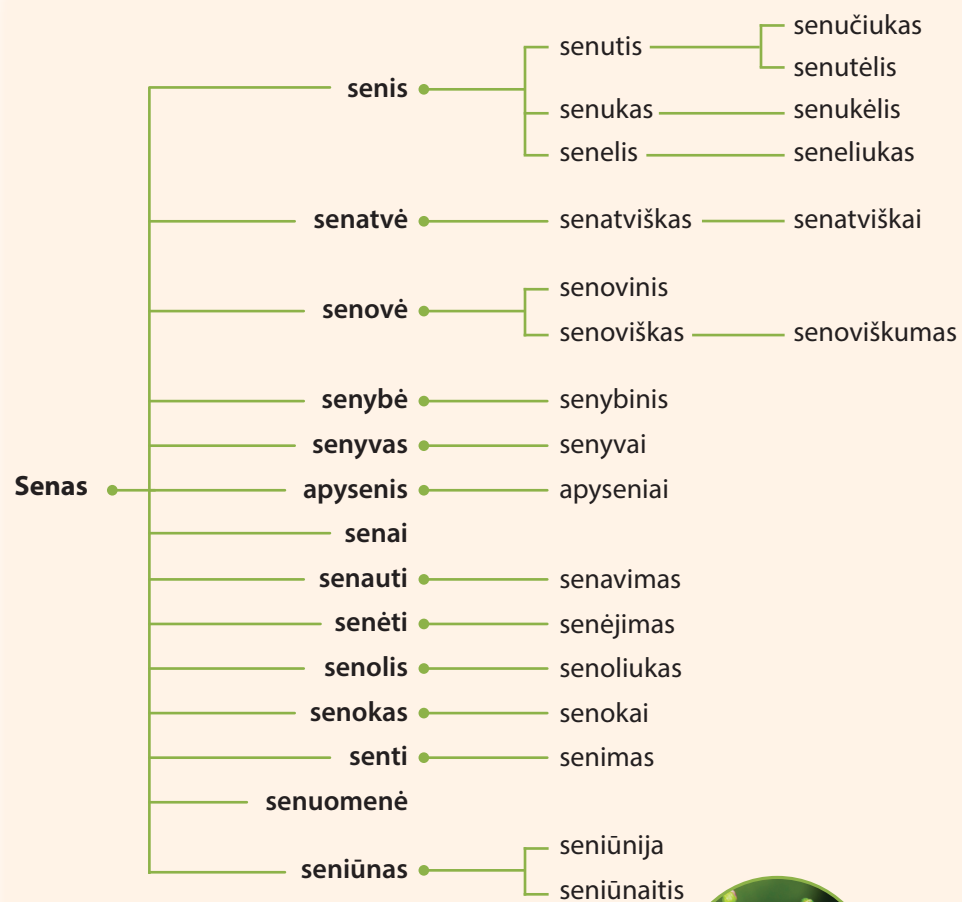
Penktoje klasėje mokėtės, kas yra žodžio šaknis. Sužinojote, kad ta pati šaknis gali prisijungti įvairių darybos elementų ir sudaryti naujų žodžių. Todėl šaknis apibrėžiama kaip bendroji giminiškų žodžių dalis.

Vadinasi, giminiški žodžiai turi bendrą šaknį. Pernai kaip pavyzdys buvo pateikta šaknis *sen-* ir keli bendrašakniai, arba giminiški, žodžiai: *senas, senti, senovė, senelis, senvagė, senovinis, senybinis, pasenti, senatvė, senumas*.

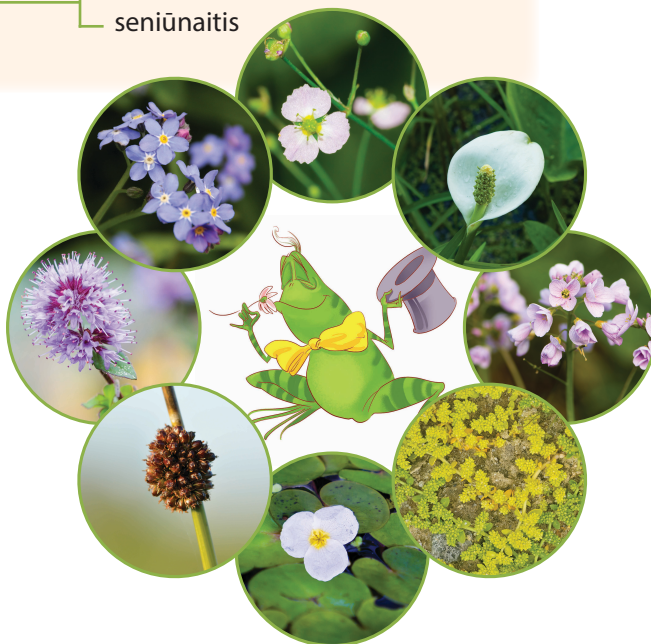
24.1. Parašykite kuo daugiau žodžių, giminiškų žodžiams *šaukti, naujas*.

Skirtingų žodžių darybos galimybės nevienodos – iš vieno išeina šimtai darinių, iš kitų vos vienas kitas. Visi vieno pamatinio žodžio dariniai vadinami **darybos lizdū**. Nors naujų žodžių galima pasidaryti ir iš paprastųjų žodžių, ir iš darinių, darybos lizdo pagrindinis (pats pirmasis) žodis būna paprastasis. Gera nubraižytame darybos lizde, parodančiame kiekvieno žodžio kilmę, matyti visi galimi darybos ryšiai – ir tiesioginis, ir tarpinis. Vienas iš paprastesnių darybos lizdų – jau nagrinėto žodžio *senti*¹.

¹ Darybos lizdo pavyzdys – iš http://www.saltiniai.info/files/kalba/KH00/Darybos_lizdas.KH0000.pdf.

♦ – Didelio čia daikto! – sako Kvarkas. – Aš galiu susikrauti lizdą vien iš gėlių ir tik vienu darybos būdu: *varlakutė, varlėliniai, varlia-kąsnis, varlšaukštis, varliarūtė, varliamėtė, varliašaukštis, varlkekė...* Kas atspės, nuo kurios pradėjau vardyti iš eilės?

24.2. Iš „Lietuvių kalbos žodyno“ (geriausia iš elektroninio – <http://www.lkz.lt>) išrinkite visus žodžių *dirbti* ir *daina* giminiškus žodžius. Ant A3 formato lapo pavaizduokite vieno ir kito darybos lizdą. Surenkite savo darbų parodą.

Kartais žodžiai būna labai panašūs, bet darybiškai niekaip nesiję. Jie sutapę atsitiktinai, pavyzdžiui, *karvė* ir *karvelis*, *Perkūnas* ir *kūnas*.

25. Ko išmokome?

Žodžių daryba – tai naujų žodžių darymas tam tikrais būdais iš jau esamų žodžių. Darybos atžvilgiu žodžiai skiriami į paprastuosius ir darinius.

Paprastieji žodžiai tiesiog pavadina įvairius dalykus, nenurodami jų ryšio su kitais, pavyzdžiui: *kelti, saulė, ugnis, žmogus, gėlė, rasti, gauti, geras uoga, namas*. Šie žodžiai nėra iš nieko padaryti.

Dariniai ne tik ką nors pavadina, bet ir nurodo ryšį su kitu dalyku. Darinio reikšmė paaiškinama remiantis kitu žodžiu. Pavyzdžiui:

artojas – tas, kuris aria;

uogauti – rinkti uogas;

valgykla – vieta, kur valgoma.

Žodis, kuriuo remiasi darinys, vadinamas **pamatiniu žodžiu**.

Priešdėlinė daryba – kai prie pamatinio žodžio pridedamas priešdėlis:

ranka – **apyrankė**,

sukti – **pasukti**,

ilgas – **pailgas**.

Priesaginė daryba – kai darybos elementas yra priesaga:

namas – **namelis**,

darbas – **darbininkas**,

uoga – **uogauti**.

Galūninė daryba – kai darybos elemento vaidmenį atlieka galūnė:
stalas – stalius,
pakilti – pakilūs,
briedis – briedė.

Dūryba – kiek kitoks darybos būdas, nes pamatiniai žodžiai yra du, tiksliau – žodžių junginys:
gartraukis (garą traukti),
kelkraštis (kelio kraštas),
rudgalvė (rudos galvos).

Priešdėlių, priesagų ir galūnių dariniai yra **vediniai**. Jie daromi iš vieno pamatinio žodžio. Norint nustatyti pamatinį vedinio kamieną ar šaknį, reikia atmesti tuos darybos elementus, kurie yra prisijungę per paskutinį darybos žingsnį. Pavyzdžiui, vedinio *gesinimas* pamatinis kamienas yra *gesin-*, o vedinio *gesinti* pamatinė šaknis – *ges-*.

Iš dviejų žodžių sudaryti dariniai yra sudurtiniai žodžiai, kitaip **dūriniai**. Tai daugiausia daiktavardžiai ir būdvardžiai:
kalnakasys (kalną kasti),
ratlankis (rato lankas),
mėlynakis (mėlynų akių),
raudonplaukis (raudonų plaukų).
 Dūrinuose antrojo žodžio galūnė pasikeičia:
garo laivas – garlaivis,
tinklo raštas – tinklaraštis,
pipirinė mėta – pipirmėtė,
pilies vieta – piliavietė.

Dūrinio dėmenų sandūros balsiai ir tariami, ir rašomi: *ilgaauasis, žvairaakis, trumpaaulis*. Prie balsius veikia asimiliacija, vadinasi, pirmojo kamieno priebalsis tariant arba suskardėja (*šlapdriba*), arba suduslėja (*medkotis*), arba susilieja (*švarraštis*), arba visai išnyksta (*pusšimtis*). Jau žinome, kad norėdami taisyklingai parašyti turime pakeisti žodį taip, kad aiškiai girdėtume supanašėjusį priebalsį.

Dūrinio dėmenis jungia jungiamosios balsės *a, ė, i, y, o, u, ū*: *pirmadienis, kryžiažodis, eilėraštis, šaligatvis, dailyraštis, galvosūkis, viršukalnė, galvūgalis*. Jungiamosios balsės *e* nėra. Po minkštosios priebalsės prieš jungiamąją balsę rašome minkštumo ženklą: *velniaraistis, piliakalnis, saldzialiežuvis*.

Darybos reikšmė yra sudėtinė, apimanti pamatinio kamieno ir darybos elemento reikšmę:

beržynas, eglynas, dilgėlynas – tai vietos, kuriose yra daug to, kas pasakyta pamatiniu žodžiu;

valgykla, valykla, skalbykla – patalpos, kuriose atliekamas pamatiniu žodžiu reiškiamas veiksmas;

gėlėtas, smėlėtas, žvaigždėtas – toks, kurio paviršiuje daug pamatiniu žodžiu pasakytų dalykų;

uogauti, grybauti, rūgštyniauti – rinkti tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu.

Bendrą šaknį turintys žodžiai vadinami **giminiškais**: *senas, senti, senovė, senelis, senvagė, senovinis, senybinis, pasenti, senatvė, senumas*. Skirtingų žodžių darybos galimybės nevienodos – iš vieno išsinašima šimtai darinių, iš kitų vos vienas kitas. Visi vieno pamatinio žodžio dariniai vadinami **darybos lizdū**. Nors naujų žodžių galima pasidaryti ir iš paprastųjų žodžių, ir iš darinių, darybos lizdo pagrindinis (pats pirmasis) žodis būna paprastasis.

Įsivertinimas

I. Pabaikite sakinius, įrašydami tinkamą sąvoką reikiamu linkiniu.

1. Naujų žodžių darymas tam tikrais būdais iš jau esamų žodžių vadinamas ...
2. Iš nieko nepadaryti žodžiai – tai ...

3. Iš kitų žodžių padaryti žodžiai – tai ...
4. Žodis, kuriuo remiasi darinys, vadinamas ...
5. Produktiviausias lietuvių kalbos žodžių darybos būdas yra ...
6. Dariniai, sudaryti iš vieno žodžio su įvairiais darybos elementais, vadinami ...
7. Dariniai, sudaryti iš dviejų žodžių (šaknų arba kamienų), vadinami ...
8. Iš pamatinio kamieno ir darybos elemento reikšmės susideda...
9. Visi vieno pamatinio žodžio dariniai drauge sudaro ...

Raktažodžiai: *pamatinis žodis, vedinys, priesaginė daryba, darybinė reikšmė, darybos lizdas, dūrinys (sudurtinis žodis), žodžių daryba, paprastasis žodis, darinys.*

II. Užpildykite lentelę.

Darybos elementas	Darybos būdas	Kurioms kalbos dalims būdingas	Pavyzdžiai
Priešdėlis			
Priesaga			
Galūnė			
Dvi šaknys arba kamienai			

MANO PATIRTIS

1. Vedinio pamatinį kamieną ar šaknį nustatau taip: ...
2. Žodžių reikšmės galiu patikrinti ...

3. Žinau panašių, bet darybiškai nesusijusių žodžių: ...
Leksinė ir darybinė žodžio reikšmė – ne tas pat: leksinė ..., o darybinė ...

III. Įvertinkite savo mokymosi rezultatus.

Kaip sekasi? Ką reikia mokėti	◆ Puikiai, galiu pamokyti kitus	◆ Yra spragų, teks pasimokyti savarankiškai	◆ Nesuprantu, reikia pagalbos!
Skirti paprastuosius žodžius ir darinius			
Pasidaryti priešdėlių vedinių, skirti juos nuo galūninių vedinių			
Pasidaryti įvairių kalbos dalių priesaginių vedinių			
Iš tam tikrų kalbos dalių pasidaryti galūninių vedinių			
Suprasti dūrinių sandarą, taisyklingai vartoti jungiamuosius balsius			
Skirti leksinę ir darybinę žodžio reikšmę			
Suprasti, kas bendra giminiškiems žodžiams			
Sudaryti žodžių lizdą			

- ◆ Savo draugui ... (vardas) padėsiu padaryti šiuos dalykus: ...
Tai daryti geriausia šitaip: ...
- ◆ Savarankiškai išmoksiu ... (temos).
Mokydamasis pasitelksiu ... (knygos, žinytai, interneto svetainės ir t. t.).
- ◆ Paprašysiu, kad padėtų ... (mokytojas, jo padėjėjas, tėvai, draugai ir t. t.).
Man reikia tokios jų pagalbos: ...